

4. Абдуллаев, И. И., Иминов, И. А., & Юлдашев, Р. Т. (2020). Бентонит лойқаси, маъданли ўғитлар меъёрлари ҳамда суғориш тартибларини биргаликда қўллашнинг кузги буғдойдаги маҳсулдорлиги. ЖУРНАЛ АГРО ПРОЦЕССИНГ, 2(6).
5. Абдурахмонов, С. Ж., Абдурахмонов, С. О., & Абдуллаев, И. И. (2020). Влияние норм применения минеральных удобрений и порядка орошения на агрофизические свойства почвы и зерновую урожайность ржи. Актуальные проблемы современной науки, (5), 56-61.
6. Abdurakhmonov, S. O., Abdullaev, I. I., Abdusalomov, M. I., & Uldashev Kh, K. Bentonite silt and irrigation regulations on autumn wheat yield. EPRA International Journal of Economic Growth and Environmental Issues-Peer Reviewed Journal. ISSN, 2321-6247.
7. Абдурахмонов, С. О., & Абдуллаев, И. И. (2018). КУЗГИ БУГДОЙНИНГ СУГОРИШ МЕЪЁРИГА БЕНТОНИТ ЛОЙКАСИННИНГ ТАЪСИРИ. Irrigatsiya va Melioratsiya, (1), 31-35.
8. Abdullaev, I. I., Yunusov, O. B., & Kimsanova Kh, A. Bentonite, fertilizers, water and grain yield. ACADEMICIA An International Multidisciplinary Research Journal. ISSN, 2249-7137.

УЎТ: 631.547.15.

ЭРТА ЭККАН, ЭРТА ЎРАДИ

ЭКИШ МУДДАТИ ВА СХЕМАСИННИНГ ТАКРОРИЙ ЛОВИЯ ЭКИНИ ЎСИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИГА ТАЪСИРИ

Н.Ғ.Ёдгоров,
қ-х.ф.ф.д., катта илмий ходим,
Х.Р.Тоғаева,
стажёр тадқиқотчи,
Жанубий деҳқончилик илмий-тадқиқот институти.

Аннотация: Ушбу мақолада такрорий экин сифатида ловия етиштиришнинг аҳамияти, ловия навлари ўсиши ва ривожланишига экиш муддати ҳамда схемасини таъсири ўрганилган.

Калим сўзлар: такрорий экин, ловия, оқсил, муддат, экиш схема, униб чиқиш, чин барг чиқариш, ўсимлик бўйи.

Аннотация: В этой статье исследуются важность выращивания фасоли как вторичной культуры, сроки посадки влияние схемы на рост и развитие разновидностей фасоли.

Ключевые слова: пересадка, фасоль, белок, срок, схема посадки, проращивание, удаление подбородочных листьев, высота растений.

Abstract: This article examines the importance of growing beans as a secondary crop, planting timing, and the effect of the pattern on the growth and development of bean varieties.

Key words: transplantation, beans, protein, term, planting scheme, germination, chin leaves removal, plant height.

Сир эмаски, бугунги кунда аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш дунё мамлакатлари учун энг долзарб масала бўлиб қолмоқда. Ҳатто ривожланган давлатларда ҳам бундай неъматларнинг нархи йилига 2-3 баробар ошиши кузатилмоқда. Аҳоли сонининг ўсиб бориши, қишлоқ хўжалигида фойдаланилаётган ер ва сув ресурсларининг чекланганлиги, айниқса, тез-тез содир бўлаётган табиий офатлар вазиятни янада мураккаблаштирмоқда. Шу боис юртимизда мавжуд имкониятларни тўғри ишга солиб, кузги бошоқли дон экинлари йиғиштириб олинганидан сўнг такрорий экинни парваришlashга жиддий эътибор қаратилмоқда.

Бу бежиз эмас, албатта. Чунки мамлакатимиз табиий-иклим шароити бир йилда камида икки марта ҳосил олиш имконини беради. Айтайлик, ғалла 15-20 июнгача йиғиштириб олинган тақдирда ҳам, ундан кейин қарийб тўрт ой, яъни 120-130 кун иссиқ ва ҳароратли бўлади. Бошқача айтганда, саховатли заминимиз керакли микдорда фойдали ҳарорат йиғиндисини қабул қилади. Бу эса такрорий экинларни етиштириш учун аини муддаодир.

Айтиш жоизки, такрорий экин жойлаштирилган майдонлар янада маданийлаштирилади, ерга қайта ишлов бериш орқали бегона ўтлар йўқотилиб, тупроқ унумдорлиги ортади. Энг асосийси, аҳолиимизни йил давомида витаминларга бой қишлоқ хўжалик маҳсулотлари билан таъминлаш имконияти вужудга келади.

Ўсимликларнинг ўсиб ривожланишига тупроқ, иқлим, ўғит, сув каби бир қанча омиллар ўз таъсирини кўрсатади. Ушбу омиллар таъсирида ўсимликларнинг ўсиши ва ривожланишида умумий бир яхлитлик пайдо бўлиб, ўсимлик танасида кечадиган физиологик ва биокимёвий жараёнлар, уларнинг илдиз орқали ва ҳаводан озиқланиши, энергия билан таъминланиши, умуман, ассимиляция ва диссимиляцияда иштирок этувчи барча жараёнлар йиғиндисини мақбул бўлади.

Шунинг учун ҳам биз ўз изланишларимизда кузги буғдой ҳосили йиғиштириб олинган сўнг экилган барча такрорий ловия навларининг ўсиши ва ривожланишини уларнинг ривожланиш даврлари бўйича тадқиқотлар олиб бордик. Экинларнинг ўсиб ривожланиши бўйича олинган маълумотларни таҳлил қилсак, такрорий ловия экинида олинган дастлабки

Ловия навлари ўсиши ва ривожланишига экиш муддати ва 1-схемасини таъсири.

№ Вар	Экиш муддати	Экиш схемаси	Нав номи	Униб чиқиш, (кун)	Чин барг чиқориш, (кун)	1-август ҳолатида	
						Ўсимлик бўйи, (см)	Чин барг, дона
1.	(25.06-05.07)	90x9x2	«Маҳсулдор»	6	9	14,5	2,8
			«Равот»	6	9	14,9	2,8
			«Олтин»	5	8	15,6	3,0
2.		90x12x2	«Маҳсулдор»	6	9	16,0	3,0
			«Равот»	6	9	14,2	2,6
			«Олтин»	5	8	14,6	2,6
3.		90x15x2	«Маҳсулдор»	6	9	15,3	2,9
			«Равот»	6	9	15,7	2,9
			«Олтин»	5	8	13,7	2,4
4.		90x18x2	«Маҳсулдор»	6	9	14,1	2,4
			«Равот»	6	9	14,8	2,6
			«Олтин»	5	8	15,2	2,6
5.	(05.07-15.07)	90x9x2	«Маҳсулдор»	8	12	13,4	2,7
			«Равот»	8	12	13,8	2,7
			«Олтин»	7	11	14,5	2,9
6.		90x12x2	«Маҳсулдор»	8	12	14,9	2,9
			«Равот»	8	12	13,2	2,6
			«Олтин»	7	11	13,5	2,6
7.		90x15x2	«Маҳсулдор»	8	12	14,2	2,8
			«Равот»	8	12	14,6	2,8
			«Олтин»	7	11	12,8	2,4
8.		90x18x2	«Маҳсулдор»	8	12	13,1	2,4
			«Равот»	8	12	13,8	2,6
			«Олтин»	7	11	14,1	2,6

кузатувларни ўзида (1 август) вариантлар орасида бир-биридан кескин фарқ қилмаган ҳолда, «Маҳсулдор», «Равот» ва «Олтин» навлари экиш (25.06-05.07 ва 05.07-15.07) муддатида ва (90x9x2; 90x12x2; 90x15x2 ва 90x18x2) схемасининг ортиб бориши билан ўсимликларнинг ўсиб ривожланиши ҳам ортиб борди (1-жадвал).

«Маҳсулдор» нави 25.06-05.07 муддатда экиш 90x9x2 схемасида бўлган 1 вариантда ўсимликнинг униб чиқиш 6 кун, чин барг чиқариш 9 кун, ўсимлик бўйи 14,5 см, чин барглар сони 2,8 дона бўлган бўлса, экиш схемаси 90x12x2 бўлган 2 вариантда кўрсаткичларга мутаносиб равишда 6 кун, 9 кун, 16,0 см ва 3,0 донани, 3 вариантда (90x15x2) 6 кун, 9 кун, 15,3 см ва 2,9 дона, 4 вариант (90x18x2) 6 кун, 9 кун, 14,1 см ва 2,4 донани ташкил этди. Худди юқоридагига мутаносиб равишда экиш (05.07-15.07) муддатида 90x9x2 схемада бўлган 5 вариантда 8 кун, 12 кун, 13,4 см ва 2,7 дон бўлган бўлса, 6 вариантда (90x12x2) 8 кун, 12 кун, 14,9 см ва 2,9 донани, 7 вариантда (90x15x2) 8 кун, 12 кун, 14,2 см ва 2,8 дона, 8 вариантда 8 кун; 12 кун, 13,1 см ва 2,4 донна бўлганлиги қайд (1-жадвал) қилинди.

«Равот» нави 25.06-05.07 муддатда экиш 90x9x2 схемасида бўлган 1 вариантда ўсимликнинг униб чиқиш 6 кун, чин барг чиқариш 9 кун, ўсимлик бўйи 14,9 см, чин барглар сони 2,8 дона бўлган бўлса, экиш схемаси 90x12x2 бўлган 2 вариантда

кўрсаткичларга мутаносиб равишда 6 кун, 9 кун, 14,2 см ва 2,6 донани, 3 вариантда (90x15x2) 6 кун, 9 кун, 15,7 см ва 2,9 дона, 4 вариантда (90x18x2) 6 кун, 9 кун, 14,8 см ва 2,6 донани ташкил этди. Юқоридаги кўрсаткичларга мутаносиб равишда экиш 05.07-15.07 муддатида 90x9x2 схемасида бўлган 5 вариантда 8 кун, 12 кун, 13,8 см ва 2,7 донани, 6 вариантда (90x12x2) 8 кун, 12 кун, 13,2 см ва 2,6 дона, 7 вариантда (90x15x2) 8 кун, 12 кун, 14,6 см ва 2,8 дона, 8 вариантда 8 кун; 12 кун, 13,8 см ва 2,6 донани ташкил қилинди.

«Олтин» нави 25.06-05.07 муддатда экиш 90x9x2 схемасида бўлган 1 вариантда ўсимликнинг униб чиқиши 5 кун, чин барг чиқариш 8 кун, ўсимлик бўйи 15,6 см, чин барглар сони 3,0 дона бўлган бўлса, экиш схемаси 90x12x2 бўлган 2 вариантда кўрсаткичларга мутаносиб равишда 5 кун, 8 кун, 14,6 см ва 2,6 донани, 3 вариантда (90x15x2) 5 кун, 8 кун, 13,7 см ва 2,4 дона, 4 вариантда (90x18x2) 5 кун, 8 кун, 15,2 см ва 2,6 донани ташкил этди. Юқоридагига мутаносиб равишда экиш 05.07-15.07 муддатда 90x9x2 схемасида бўлган 5 вариантда 7 кун, 11 кун, 14,5 см ва 2,9 донани, 6 вариантда (90x12x2) 7 кун, 11 кун, 13,5 см ва 2,6 дона, 7 вариантда (90x15x2) 7 кун; 11 кун, 12,8 см ва 2,4 дона, 8 вариантда 7 кун, 11 кун, 14,1 см ва 2,6 донани ташкил этганлиги маълум бўлди.

Юқоридаги маълумотлардан келиб чиқиб қисқача шундай хулосага келиш мумкинки, изланишларда экилган барча

такрорий ловия навларида ҳам экиш муддати ва схемасига боғлиқ ҳолда ўсимликнинг ўсиб ривожланишига таъсир қилди. Такрорий ловия экини ўсимлик бўйига бўлган таъсири эрта

25.06-05.07 муддатида экиш 90x15x2 схемасида бўлган вариантларда мақбул бўлганлиги кузатилди.

АДАБИЁТЛАР:

1. Кенжаев Ю, Орипов Р. Такрорий экинларнинг ўсиш ва ривожланиш хусусиятлари. // Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журнали. AGRO ILM. 2007. 3 сон, 14-б
2. Равшанова Н. Мош ва ловия истиқболли экин. // Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журнали, 2008, 8-сон. 12-б
3. Пилов А.П. Ловия ва мош. Тошкент 1978. 61-б
4. Холиқов Б.М. Номозов Ф. Такрорий дуккакли-дон ва оралиқ экинлари тупроқ унумдорлигини ошириш гарови. // Тупроқ унумдорлигини оширишнинг илмий ва амалий асослари (1-қисми). Халқаро илмий-амалий конференция маърузалари асосида мақолалар тўплами. Тошкент, 2007. 162-164-б.

УЎТ: 633.51:631.811.118

ПАХТАЧИЛИК ИННОВАЦИЯ

ПАХТАЧИЛИКДА ГУМИН АСОСЛИ СТИМУЛЯТОРЛАРНИ ҚўЛЛАШНИНГ ИЛМИЙ АСОСЛАРИ

Абдуалимов Шухрат Хамадуллаевич,
қ.х.ф.д., профессор,
Ф.А. Абдуллаев,
қ.х.ф.д., к.и.х.
ПСУЕАИТИ.

Аннотация: Республикамизда қишлоқ хўжалиги экинларидан юқори ва сифатли ҳосил етиштиришда биостимуляторлар муҳим аҳамиятга эга. Бунда чигитларни бир текис ундириб олиш, касалликларга бардошлилигини ошириш ва ғўзанинг ўсиб ривожланишини яхшилаш натижасида, пахтадан юқори ва сифатли ҳосил олиш ҳамда кенг жорий қилишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Гуминли стимуляторлар экологик жиҳатдан безарар, иқтисодий жиҳатдан арзон ва янгилиги билан ажралиб туради. Ҳозирги кунда дунё амалиётида тупроқ унумдорлигини ҳамда азот ва фосфор ўғитларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, ўсимликнинг ўсиши ва ривожланишини жадаллаштириш мақсадида гумин асосли стимуляторлардан фойдаланиш миқёси кенгайиб бормоқда. Тошкент вилоятини типик бўз тупроқлари шароитида гумин асосли стимуляторлар билан чигитга экиш олдида мақбул муддат ва меъёрларда қўлланилганда ниҳолларнинг униб чиқиши 10-15 % тезлашган ва ғўзанинг 2-3 чинбарг, шоналаш ва гуллаш даврларида мақбул муддат ва меъёрларда ишлов берилганда ўсимликнинг ўсиши ва ривожланиши яхшиланиб, физиологик жараёнлари тезлашиши натижасида пахта ҳосили 4,0-6,0 ц/га ортгани аниқланган.

Калит сўзлар: Узгуми, Релект, Геогумат, стимуляторлар, чигитни униб чиқиши, ўсимлик бўйи, ҳосил шохи, шона, гул, кўсак, барг, пахта ҳосили.

Кириш. Бугунги кунда дунё бўйича ғўза экини 31,8 млн. гектар майдонда экилиб, ҳар йили 24,9 млн. тоннадан ортиқ пахта толаси етиштирилмоқда. 2017-2018 йилларда дунёда пахта толаси етиштириш ҳажми бўйича Ҳиндистон (6205,0 минг т), Хитой (5987,0 минг т), АҚШ (4555,0 минг т), Бразилия (1894,0 минг т), Покистон (1785,0 минг т), Австралия (1045,0 минг т), Туркия (871,0 минг т) ва Ўзбекистон (838,0 минг т) етакчилик қилмоқда. Ушбу мамлакатларда ғўза етиштиришда инновацион технологияларни қўллаб, юқори ва сифатли ҳосил олишга эришилмоқда.

Дунёнинг бир қатор ривожланган давлатларида иқлимнинг глобал ўзгариши шароитида физиологик фаол моддалардан-стимуляторлардан қишлоқ хўжалиги экинларида кенг фойдаланилмоқда.

Бунда ўсимлик фитогормонлари ниҳолларнинг соғлом униб чиқиши, жадал ўсиши ва ривожланишини таъминлашда ҳамда физиологик жараёнларни бошқаришда, ферментлар

фаоллиги, аминокислоталар, нуклеин кислоталари, оксил биосинтези, озиқа моддалар тўпланиши ва тақсимоти, фотосинтез, нафас олиш ва моддалар алмашинувиши яхшилаш натижасида юқори ва сифатли ҳосил етиштиришга ижобий таъсир этади.

Ўғзанинг ташқи муҳит таъсирларига чидамлилигини ошириш, юқори ва сифатли ҳосил етиштиришда гумин асосли стимуляторларни қўллашнинг мақбул муддат ва меъёрларини ишлаб чиқиш ҳам долзарб ҳисобланади.

Ш.Абдуалимов [3] турли хил тупроқ ва табиий иқлим шароитларида олиб борилган кўп йиллик илмий изланишлари асосида республикамизда ғўзадан эртаги, юқори ва сифатли ҳосил етиштиришнинг самарали ва қулай усулларида бири бу ўсишни соловчи моддаларни қўллаш деган хулосага келган.

Ф.Калинин, Ю.Мережинский [11] таъкидлашича, қишлоқ хўжалиги экинлари уруғининг унвчанлиги ва униб чиқиш